

Per Wästberg: Tal till Doris Lessing

Talare

Per Wästberg
Ordförande i Nobelkommittén

Datum

7 december 2007

Plats

Stockholm

Tal av Per Wästberg, författare och ordförande i Nobelkommittén, 7 december 2007

Eders Majestäter, Eders Kungliga Högheter, ärade Nobelpristagare, mina damer och herrar!

Doris Lessing hör både till litteraturhistorien och till den levande litteraturen. Hon har bidragit till att förändra det sätt vi ser på världen. Sannolikt har ingen pristagare haft ett omfångsrikare verk bakom sig. Vi strövar hos henne i ett stort bibliotek där sektionerna är omärkta och varje uppdelning i genrer är meningslös. Där råder liv och rörelse bakom breda och tunna bokrygggar som värjer sig mot varje katalogisering och försök till ordning.

Hon knyter an till 1800-talets mäktiga berättartradition, men det är som läroböcker i 1900-talets beteendemönster vi kan använda hennes verk – inte minst för att utröna hur åtskilliga tänkte och tänkte fel under en av historiens mest turbulenta perioder då krig avlöste varandra, kolonialismen demaskerades och kommunismen i Europa besegrades.

Hon har avslöjat det totalitäras frestelser och visat styrkan hos en odogmatisk humanism. Hon har gett prov på en närmast gränslös inlevelse i udda öden och en fördomsfrihet inför varje form av mänskligt beteende. Tidigt slog hon larm om de globala miljöhoten och om fattigdom och korruption i tredje världen. Hon har talat högt för de tysta och för dem som i vårt sekel är flyktingar och hemlösa – från Afghanistan till Zimbabwe. Och som få har hon förkroppsligat kvinnans roll på 1900-talet.

Hon får oss att utropa: ”Hur kunde hon veta?” Ty hon var ofta först med att tala om vad andra inte talade om. Ingenting är henne för obetydligt och ringa. Därför hamrar hon på våra hjärtan. Men fast hon liknar en kontinent som inte i

första taget låter sig utforskas har hon själv aldrig funnit sig i tanken att världen är alltför invecklad för att förklaras.

Oförskräckt lyfter hon på mossiga stenar och möjliga linoleummattor, skyggar inte för någonting och har därför varit hjälp och stöd för oändliga många. Likt Frances i *The Sweetest Dream* tar hon hand om alla, en gästfri jordemor, som i efterhand passar på att upprätta genomskådande sjukjournaler över sina besökare.

Doris Lessing skriver som hon andas – för att komma närmare tillvarons prövningar och uppenbarelser. Utan skyddshandskar griper hon om vår verklighet som kring en jordig rotfrukt och blottar erfarenheter vi inte tyckt oss ha tillgång till. Via tusentals intima detaljer och med små bokstäver – vågar man kalla dem kvinnliga? – formulerar hon de eviga frågorna om hur och varför vi lever.

De självbiografiska romanerna fullföljs i memoarerna från Rhodesia och London, *Under My Skin* och *Walking in the Shade*. De vibrerar av sinnligt liv och har en ovanlig skärpa i kikarsiktet bakåt, en respektlöst granskande samhällskritik och en oförfärad förmåga att blicka inåt. Lessing brottas med sina föräldrar, särskilt mamma, upp i hög ålder och ger skoningslösa bilder av moderskap. Redan från början strömmar idéer, rörelser och känslor genom flickan och gör henne till ett obarmhärtigt tidsvittne och en auktoritetstrotsare som ser att kejsaren är naken.

Walking in the Shade slutar 1962 då *The Golden Notebook* blev en väckelse för en hel generation kvinnor. I denna Lessings mest experimentella roman pågår en strid mellan intellekt och kropp, mellan viljan att skapa och lusten att älska. Där kartläggs hindren för den kvinna som söker både oberoende och närhet, eftersom hennes frihet blir paradoxalt ofullständig utan den kärlek som i sin tur underminerar den. Lessing visar hur konventioner och andra grovar på vägen försvårar för känsliga och passionerade kvinnor att leva autentiskt och fullödigt, att skönja den femte sanningen. Känslorna förblindar och vilseför Lessings hjältinnor och hotar deras fria vilja. *Children of Violence* heter de fem delarna om Martha Quest, Lessings alter ego, som på sin väg från en kolonial tillvaro till den brittiska klasshierarkin sveps bort av sina drömmar och primära drifter.

Främst kvinnliga läsare har identifierat sig med Martha Quests frihetslängtan

och avsky för hyckleri och förljugenhet. Som fattig i ett rikt samhälle, som kvinna bland män, som vit bland svarta arbetade sig Doris Lessing fram till att bli en självständig intellektuell. Hon avslöjar lockelsen att ge sig hän åt en utopi och uppgå i ett kollektiv och hon gestaltar hur en segerviss ideologi kan lura oss med falska frälsningsläror. Hon blev en desillusionens kartograf som tecknade dystopier och katastrofer skrämmande klart.

Lessing har en förmåga att obesvärat gå in och ut ur sig själv, tränga sig på och göra sig till en osynlig inneboende. Hon börjar ofta med att betrakta sina figurer inifrån för att så flytta sig utanför dem och på objektiv distans klä av dem deras illusioner. Vi kan följa denna kusliga process i *The Summer before the Dark*, i den allegoriska psykothrillern om monsterbarnet *The Fifth Child* och i *The Good Terrorist*, en djupdykning i den husockuperande extremvänster som parasiterar på kvinnlig offervilja.

I sina sena verk raserar Lessing en lång rad värdegrunder. Kvar är vännernas och familjens nätverk, katterna förstås och dessa gruppmodrar och barnsköterskor i alla bemärkelser, som tar ansvar, ständigt för mycket ansvar. Och med årets roman *The Cleft* skänker hon oss en parabel från mänsklighetens gryning – innan kärleken var uppfunnen. Där verkar hon helst vilja vara, bland jägare och samlare, fjärran den nutidens kultur som förebådar upplösning och sammanbrott.

Doris Lessings episka landskap växlar från hederlig realism till symbolisk fabel, från självinsiktens psykologi till saga och myt. Med intuitionens kameraöga har hon registrerat förändringarna från imperiets nedgångstid till framtidens kärnvapenskövlade jordklot. Mara och Dann i ekofabeln med samma namn flyr från en ny istid till ett ovisst fäste i det som var Afrika. I sin väldiga *Canopus in Argos*-svit låter hon iakttagare från ett annat solsystem rapportera om vår civilisations slutfas. Hon rör sig fritt över fantasins vidder utan att höja rösten. Domedagspredikantens retorik avstår hon från.

Alltsedan sin afrikanska debut 1950 med ödesdramat *The Grass Is Singing* känns Lessing inte vid några gränser, moraliska, könsbundna, vanemässiga. Ensamheten och den sociala utfrysningen förblir ett sammanbindande tema. Men när hon emellanåt drar en parallell mellan kärlek och politik, är det för att båda står för ett hopp vi måste söka hålla vid liv, om det ska vara mödan värt att leva.

Dear Doris Lessing, Age is no issue in literature. You are forever young and wise, old and rebellious. You are the least ingratiating of novelists. Your bout with destiny and reality is heavyweight-class; nothing has induced you to leave the ring. Throughout the world, over the last 58 years, people have been warmed, provoked and led hand-in-hand by your books. You have helped us cope with some of our time's important concerns and you have created a document for the future to carry forward the flavour of an age, its prejudices and survival strategies, its everyday trifles and delights.

Your lifework and your great pioneering effort are today not fulfilled but crowned with a prize you have long deserved. The Swedish Academy sends you its warmest congratulations.

Taggar

2000-tal, 2007, Författare, Hyllningstal, Man, Nobelpriset, Svenska Akademien

URI

<https://www.svenskatal.se/tale/per-wastberg-tal-till-doris-lessing>